

Fekete doboz

Nagy Boróka

Képzőművészeti Intézet, Művészeti kar

Festőművész szak, 2. évfolyam

Dr. habil. Nemes Csaba DLA

Aki már vett tubusos kiszerelésű festéket tudja, hogy némelyiket dobozban áruljak. Néha az egyetem kap anyagtámogatást, ami szétosztásra kerül a hallgatók között. Nekem megtetszettek ezek a dobozok (hosszúkás négyoldalú téglakarton dobozt képzeljünk el). Sajnáltam eldobni, így hát gondoltam begyűjtöm őket, és majd felhasználom valamire.

Első ötletem az volt, hogy egy nagy várat csináljak belőle, amit felveszek videóra és készítek egy stop motion videót arról, hogyan épül fel, hogyan változtassa alakját, és hogyan válik színessé miközben kifestem dobozról dobozra. Elkezdtem apránként befesteni mindegyik dobozocskát. Fekete temperám volt, és azt el akartam használni, így hát annál maradtam. Gondoltam, ha majd mintát szeretnék utólag felfesteni, akkor a fekete az ideális, már csak azért is, mert nem látszik rajta a piszok. Sokaktól kaptam dobozt, aminek én nagyon örvendtem. Mikor nem volt mit csináljak a műteremben, ezeket festegtettem.

A dobozok előállítását tavasz elején kezdtem el. Szép lassan kezdtek felhalmozódni. Azonban a váras ötletem, már nem tetszett. Valami egészen mást akartam. Májusban kezdtem el úgy igazán foglalkozni az ötleteléssel. Ekkora már volt egy zsákra való dobozom. De még ekkora sem volt végleges, hogy mit szeretnék kezdeni velük. Az elején kimentem egy szatyor dobozzal, és azokat helyeztem el különböző köztereken, úgy, hogy mindig a kép közepén helyeztem el a dobozt. Sok képet videóban akartam egymás után elhelyezni, úgy, hogy a háttér az folyamatosan váltakozzék, míg a doboz az ugyan abban a pozícióban marad, mint egy fekete csík a kép közepén. Amiket befotóztam, ott is hagytam a helyszíneken. Aztán készültek ezek a képek. Általában hétvégén jártam ki fotózni 2-3 órára, olyankor szabad voltam. Már másodjára vagy harmadjára voltam kint

fotózni, amikor történt, hogy egy szemétszedő épp miután elhelyeztem a dobozt, hogy elkészítsem a fotót, megelőzött és túsul ejtette tulajdonomat, gondolván, hogy ez csak szemét lehet, és lendületesen a szemeteskukába dobta. Én doboz nélkül maradtam, ám én komizásomat lecsúszólag vettem bizonyítékul, hogy munkámban akadályozott. És akkor világosodott meg előttem, hogy a fotók ide nem elegek, ehhez videófelvételeket kell készítek, ha azt akarom, hogy izgalmas legyen. Az jobban is megfelel a dokumentáláshoz, és így nem maradok le semmi részletről sem. Ez nagyon lázba hozott. Felfedezni kinek, milyen reakciót vált ki a fekete doboz, ezt már érdekes koncepciónak találtam. Mindenképp olyan környezetbe kellett elhelyeznem a dobozokat, ahol sok ember megfordul. Ezért döntöttem a köztérek mellett, mint Pécsen a Széchenyi tér, a Színház tér, vasútállomás, benzinkút, buszmegálló, bevásárlóközpont.

A legjobb helyzetek kint a szabadtéren valósultak meg. Hogy még izgalmasabb legyen, valamelyik dobozba helyeztem el nyalókát, véletlenszerűen, megjutalmazva azt, akinek kíváncsisága odáig nyúl, hogy ki is nyitja a dobozt. Üzenetekre is gondoltam, hogy azt is lehetne elhelyezni benne, volt két próbálkozásom, akkor a dobozt széthajtva helyeztem el szöveggel együtt, de ezt túl egyértelműnek találtam. Ha egy ilyet lát az ember az utcán, tudja, hogy valaki szándékosan helyezte el direkt módon, üzeni akar. Ám én nem akartam üzeni. Én arra voltam kíváncsi ki hogyan reagál. Egyáltalán észreveszi-e valaki. Lesz-e olyan személy, aki felveszi a földről, és kinyitja-e? Egy fekete doboz, ami semmiben sem érdekes, de mégis képes a járókelő figyelmét magára vonni, kizökkenteni a valóságból. Egy olyan performanszt akartam (itt már megfogalmazódott bennem, hogy egy performatív kísérlet lesz), aminek kimenetele nem rajtam múlik, hanem a járókelőkön, a civil emberen, és mindezt a legminimálisabb eszközzel elérni.

Munkám a kezdeti fázisában még nem rendelkezett konkrét koncepcióval, nem akart semmit sem vizsgálni. Ám idővel akaratlanul is megfogalmazódott bennem, hogy miért fontos ez számomra. Egy antropológiai-szociológiai kísérlethez tudnám hasonlítani, ami az emberi reakciót vizsgálja. Világossá vált számomra, hogy felnőtt és gyerek között lényegesen különbözik az ismeretlenhez való viszony. A gyerek, akinek "meg van engedve" az, hogy kíváncsi legyen. Önfeladten cselekszik, természetéből fakadó szabadságot testesíti meg. Míg a felnőtt járókelők (többé-kevésbé) leplezik a kíváncsiságot, mintha a kíváncsiság valami ciki dolog lenne, vagy publikusan kitenné az embert valami ismeretlen és potenciálisan kellemetlen helyzetnek. Ahogyan létezik a szó: xenofóbia úgy McKenzie Wark hozza fel a xeno-euphoria fogalmát¹, mint az ismeretlentől való félelem ("fear

¹ McKenzie Wark-, „Raving”, 2023, Xeno-euphoria fejezet

from the unknown") ellenpólusát egyfajta idegenség-örömként vagy feloldódásként határozza meg egy ismeretlen és egyben izgalmas dologban. Az olyan apró dolgok is, mint ez esetben a fekete doboz, képes zavarba hozni, kibillenteni a megszokott valóságból. A doboz egyfajta médiumként funkcionál valós és izgalmas-ismeretlen között. A hétköznapiakban érhetnek bennünket hasonló hatást kifejtő médiumok. Amikről nem vagyunk megbizonyosodva, hogy mi az, hogy került oda, de felkeltik érdeklődésünket, ami azt bizonyítja, hogy egy új és idegen dolog a kezdeti rettegés ellenére képes kiváltani belőlünk az ellenkezőjét. Ez a felfedezés örömének tudható be. Ezek az apró, sokszor irreleváns dolgok kis titkokat tartogatnak számunkra. De a mindennapok nagy rohanásában nem feltétlenül vesszük ezeket észre. A doboz akaratlanul is arra hív fel, hogy lassíts, és állj meg, nézd meg mi van a lábad előtt. Akaratlanul is megállásra és körültekintésre int bennünket.

A nyalókával pedig megjutalmazni szándékoztam a bátorságot, aki mer nyitni az ismeretlenre.

A "feketedoboz", mint kiderült már egy létező kifejezés, amiről utólag szereztem tudomást. A repülőgépeknek van fekete doboza, ami adatrögzítő berendezésként funkcionál. Magyarországon a rendszerváltás időszakában létezett egy oknyomozó videós portál, amit Fekete Doboznak hívtak (ők is a repülők adatrögzítő dobozára utaltak). Vagyis a "fekete doboz" valahogyan egy titkokat rejtő tárgy képzetét jeleníti meg az emberek fejében.

Mindegyik tér másképpen viselkedett a doboz elhelyezésének a pillanatától. Más viszonyrendszer alakult ki. Színtérre vált, ahogy azt P. Müller Péter tanulmányában² ír a (szín)tér meghódításáról egy performatív cselekvés végrehajtásakor. Elkezdnek viszonyok és átrendeződések létre jönni a térhasználók által. A háttérben zajló események leíró helyzeteket teremtettek, keretet adva a központi elemnek, ami itt a fekete dobozra való rátalálás volt.

A civilek nem csak a kísérleti alanyoknak minősültek, hanem a performer (játsszók) szerepkört is ők töltötték be, annak ellenére, hogy ők ennek nem voltak tudatában.

Élveztem, hogy én lehetek az események első számú szemtanúja. Izgatottsággal vártam, hogy mi fog történni. Számomra is ismeretlen volt az egész. Nem kellett megrendezzek semmit, ez volt benne a jó. Nem volt egyéb dolgom, mint csak csendben meglapulni és figyelni, mint a vadász, aki arra vár, hogy az általa kihelyezett csalira ráharapjanak.

² P. MÜLLER PÉTER: A performansz mint térfoglalás (tanulmány), *Jelenkor*, 2014, 740 oldal, <https://www.jelenkor.net/userfiles/archivum/2014-06.pdf>